

Invazia rusească din iunie 1940

La timpul lui, cazul lui Feodor Butenko, diplomatul sovietic care se refugiase politic din Romania la Roma, starnise un scandal de proportii, folosit copios de mediile presei fasciste, precum si de cele naziste, impotriva regimului comunist. La 29 martie 1940, intr-un discurs rostit in Sovietul Suprem al URSS, pregatind din punct de vedere propagandistic terenul viitoarei invazii sovietice in Basarabia si Bucovina de Nord, Molotov a readus in discutie cazul Butenko. In consecinta acestui discurs, brosură *Enthüllungen über Moskau* (Dezvaluiri despre Moscova), imprimata initial in prima jumătate a anului 1939, cand relatiile Rusiei cu Reichul erau foarte reci, sosind in mari cantitati la Brasov, a inceput sa se raspandeasca mai ales in randurile minoritatii germane din Basarabia si Bucovina. In paginile ei, socialismul era tratat ca o sclavie dintre cele mai josnice, Constitutia in vigoare la Moscova era prezentata ca o legiferare tiranica, fostul insarcinat cu afaceri sovietic explicandu-si pe larg motivele refugierii lui in Italia si tratamentul la care fusese supus de GPU inainte de a se decide sa fuga. Stalin era criticat cu o vehementa de-a dreptul colerica. Jandarmeria romana credea ca raspandirea acestei brosură printre minoritarii germani era destinata sa provoace un conflict intre Romania si Rusia. Agentii sovietici din tara ar fi informat deja Moscova si discursul lui Molotov ar fi fost un reflex al acestor rapoarte de spionaj.

In realitate, brosură a fost raspandita tocmai in consecinta amenintarii ministrului de Externe sovietic si actul in speta exprima o modificare a pozitiei germane fata de pretentiile teritoriale rusesti. Din nefericire pentru romani, germanii nu au dezvoltat suficient aceasta modificare de atitudine si invazia sovietica in Basarabia si Bucovina de Nord a devenit foarte repede fapt implinit. Raspandirea brosurii lui Feodor Butenko, mai ales in spatiul bucovinean, nu a ramas fara urmasi. „La inceputul lunii curente – mentiona un buletin informativ al armatei –, organizatiile judetene ale vecinatatii germane (Nachbarschaft) din Bucovina au tinut consfatuiri la Cernauti, Suceava si Campulung, la care au participat conducatorii de sectoare din acele orase, conducatorii vecinatatilor din comune, delegati ai NAF (Frontul National al Muncii) si ai Serviciului Mamei (Mutterdienst). Intre altele, multi participanti au exprimat serioase ingrijorari cu privire la situatia de la hotarele nord-estice ale Romaniei.” Insa nu era mai putin adevarat ca principalele actiuni organizatorice ale etnicilor germani aveau in vedere aportul comunitatii lor la sustinerea intereselor Germaniei in Romania si mai putin la sustinerea intereselor Romaniei in Reich. „Comunitatea nationala a germanilor din Romania, tinutul Bucovina, Serviciul taranesc (Gaubaueramt) – mentiona in continuare documentul citat –, a dat o circulara organizatiilor locale prin care le pune in vedere sa indrume pe agricultorii germani ca in primavara in curs sa insamanteze cat mai multe din culturile de care are nevoie Reichul si in special plante oleaginoase.” Consideram si acest fapt un semn al modificarii atitudinii germane fata de pretentiile teritoriale rusesti fata de Romania. Putea cineva sa-si inchipuie ca minoritarii germani din Basarabia si Bucovina de Nord s-ar fi grabit sa semene o recolta pe care n-ar mai fi putut s-o culeaga?

La inceputul lui aprilie 1940, Franz Lochmer, conducatorul comunitatii nationale a germanilor din tinutul Bucovina, a expediat organizatiilor din subordine o circulara prin

care le recomanda sa prezinte autoritatilor romanesti, la cerere, statutele lor. Era un act neindoielnic de loialitate, care ar fi dezamorsat suspiciunile in vigoare. In paralel, consfaturile locale ale germanilor se intensificau. O noua reuniune a vecinatatilor din Bucovina s-a desfasurat la Radauti, printre protagonistii ei numarandu-se profesorul Krunka, doamnele Gaschler si Ritter din Cernauti, precum si Alfred Thöner, un alt conducator regional al minoritatii germane. Ingrijorarea, dincolo de toata increderea lor in cuvantul Berlinului, era un cuvânt la ordinea zilei.

La inceputul lui mai 1940, s-a intamplat un fapt care a intrigat autoritatile romanesti si continua sa-l intrige si astazi pe cercetatorul evenimentelor de atunci. La 2 mai, profesorul Franz Lochmer a decis sa se intreprinda un recensamant al intregii populatii de origine etnica germana din Bucovina, precum si al bunurilor ei imobiliare. Dintr-o adresa primita in aceeasi zi, in urma unei convorbiri telefonice anterioare cu consilierul Procopowitz, preotul evanghelic Hans Rein era insarcinat sa conduca efectuarea recensamantului in orasul si judetul Radauti. Operatiunea trebuia efectuata intr-un timp cat mai scurt. Sa fi fost efectuat acel recensamant la sugestii sosite din Reich? In cazul acesta, germanii stiau ca sovieticii, peste prevederile pactului de la 23 august 1939, se pregateau sa ceara romanilor si Bucovina. Franz Lochmer anuntase ca era un recensamant de rutina, dar nu putem exclude nici faptul ca ar fi fost o masura de prevedere, a carei initiativa ii apartinea exclusiv. Poate Franz Lochmer vedea mai departe decat vedeau chiar conducatorii Germaniei acelui timp. Si autoritatile militare romanesti, care au consemnat datele, exprimau opinia ca recensamantul urma sa aiba alte scopuri decat cele anterior enuntate. Inscrierea tuturor etnicilor germani si a proprietatilor lor intr-un registru special, s-a afirmat foarte neted, ar fi avut drept scop asigurarea in perspectiva a „acelor minoritari germani care doresc sa beneficieze de protectia Reichului in cazul unei eventuale invazii sovietice”.

Din pacate, multi etnici germani din Bucovina nu vedeau de unde vine pericolul si de multe ori se angajau in actiuni care provocau tensiuni inutile, jignind sentimentele romanesti, actiuni destinate nu numai sa anemieze comunitatile proprii, dar sa si slabeasca in perspectiva puterea lor de a influenta politica Reichului fata de Romania. Intre 28 aprilie si 1 mai 1940, au avut loc la Casa Germana din Cernauti cursuri de instruire ideologica a conducatorilor tineretului din Vechiul Regat, Basarabia si Dobrogea. Ideile enuntate erau in totala contradictie cu neutralitatea declarata a Romaniei din timpul dat. Tot atunci, conducerea vecinatatilor din Cernauti, prin intermediul cotidianului Czernowitzer Deutsche Tagespost, a lansat un apel insistent pentru prelungirea in tot cursul anului a colectelor din cadrul Ajutorului de iarna german (Winter Hilfswerk). Noi bunuri confectionate in Romania, din materii prime autohtone sau importate, urmau sa ia drumul Germaniei, de multe ori pe cai scutite de orice control. Curand, doamna Lochmer a predat Consulatului german din Cernauti 3000 de perechi de ciorapi si 3000 de pieptare de lana, confectionate de domnisoare si doamne din Bucovina, pentru ostasii din Reich. Se recomanda educarea copiilor germani din Bucovina in tabere de vacanta speciale, unde sa fie educati in spirit german, citeste nazist. Pentru copiii lor, parintii erau sfatuiti sa prefere consultatiile gratuite de la Casa Germana din Cernauti, str. Iancu Flondor nr. 47, unde vizita medicala decurgea dupa

tipicul celor obisnuite la recrutarile militare.

O activitate pronazista deosebit de intensa desfasura avocatul Josef Nestermann din comuna Ciudei, judetul Storojinet, propagand in randul tinerilor germani ideea de a renunta la cetatenia romana si de a se inrola in Wehrmacht. Era atat de zelos incat doi cetateni din localitate, Viktor Conetki si George Ostrovski, si-au declarat copiii germani, desi primul era polonez, casatorit cu o romanca, iar al doilea rus, cu sotie de origine poloneza. Iar Josef Baum, conducatorul tineretului german din Bucovina, venea frecvent de la Cernauti la Campulung Moldovenesc spre a-i indemna si el pe tinerii etnici germani sa renunte la cetatenia romana. Liderul germanilor din localitate, Arthur Hoffmann, l-a sustinut efectiv in aceasta actiune, in urma careia cel putin 200 de tineri din Campulung, Pojorata si Fundul Moldovei au inaintat declaratii ca vor sa renunte la cetatenia romana. Autoritatile romanesti au intervenit prompt. La 13 mai 1940, Joseph Baum a fost arestat la Pojorata si trimis sub escorta la Cernauti. Declaratiile amintite, inregistrate la notariat, au fost anulate. Dar la 18 mai 1940 si-a facut aparitia la Campulung insusi consulul german de la Cernauti, Springer. In automobilul lui, inmatriculat sub nr. 182, se aflau patru etnici germani: dr. Otto Dembrowski, Wirth, secretarul comunitatii germane din Cernauti, Förster, voiajor comercial al firmei Peritz, si Wagner, secretarul profesorului Lochmer, conducatorul germanilor din Bucovina. Lui Arthur Hoffmann i s-a cerut ca numarul tinerilor germani din zona, destinati sa se repatrieze in Reich, sa nu fie in nici un caz sub 400. Multe din planurile de aceasta factura au fost incurcate de graba sovieticilor de a pune mana pe un teritoriu care nu apartinuse niciodata Rusiei.

Pentru germanii din Basarabia si Bucovina de Nord, dansul macabru al asa-zisei repatrieri a inceput in seara zilei de 25 iunie 1940, la ora 18.00. In Germania deja se stia ca invazia teritoriilor pretinse de sovietici romanilor era iminenta si Joachim von Ribbentrop, ministrul de Externe al Reichului, a transmis Ambasadei germane de la Moscova ca Berlinul, in continuare fidel acordurilor din '39, se dezintereseaza de Basarabia. Totusi, „in acest teritoriu exista aproximativ 100.000 de Volksdeutsche. Natural ca Germania este interesata de soarta acestora si spera ca viitorul lor va fi garantat. Guvernul Reichului isi rezerva dreptul de a face unele propuneri Guvernului sovietic, la timpul potrivit, in legatura cu problema stramutarii acestor Volksdeutsche, tot astfel cum s-a procedat cu populatia germana din Volania“. Si mai exista o problema: „Revendicarea de catre Uniunea Sovietica a Bucovinei constituie o noutate. Bucovina a fost in trecut o provincie a Coroanei austriece si este dens populata cu germani. Germania este, de asemenea, in mod deosebit interesata de soarta acestor Volksdeutsche.“ Chiar daca textul nu o trada, Reichul se afla inaintea unei surprize nu prea placute.

Oarecum lamurit, Friedrich Werner von der Schulenburg, ministrul german de la Moscova, s-a intalnit inainte de miezul noptii cu Viaceslav Mihailovici Molotov, seful Comisariatului pentru politica externa al Uniunii Sovietice, si i-a propus sa renunte la Bucovina. Raspunsul a fost un „niet“ categoric. In schimb, von der Schulenburg a putut sa transmita in Reich ca „dorintele noastre cu privire la populatia germana, desigur, vor fi indeplinite in mod analog cu aranjamentele din Polonia“. Mesajul lui a plecat spre Berlin la 26 iunie, ora 0.59. Simultan, si Wilhelm Fabricius, neinforma in ceea ce privea Bucovina, discutate cu Gheorghe Tatarescu, primul ministru roman, situatia germanilor

din Basarabia de Sud. Telegrama sa referitoare la intrevvedere plecase spre Berlin la ora 0.50. Numai ca opiniile lui Tatarescu nu prea contau in Reich, fiind considerat un om al Parisului si al Londrei.

In ziua urmatoare, tarziu, ultimatumul sovietic adresat Romaniei a devenit public si, cel putin deocamdata, orice alta discutie cu rusii devenea inutila. Mult mai aproape de teatrul operatiunilor, Wilhelm Fabricius, ministrul german de la Bucuresti, a inteles imediat ca lucrurile erau foarte limpezi si nimic nu le mai putea intoarce din curs. Nu-i mai ramanea decat sa se achite de ultima sa datorie fata de etnicii germani din cuprinderea teritoriilor amenintate de invazia ruseasca. In consecinta, a transmis Consulatelor germane din Cernauti si Galati – la Chisinau nu exista o reprezentanta germana – urmatoarele instructiuni: „Acei Volksdeutsche care s-au evidentiat in cadrul activitatii antibolsevice si au motive sa creada ca numele lor se afla pe listele GPU sunt sfatuiti sa plece imediat catre Transilvania. Toti ceilalti vor ramane la gospodariile lor, legitimandu-se inaintea fortelor militare sovietice ca fiind germani si intrand cu fiecare prilej in contact cu comandantii sovietici, care le vor acorda protectia lor, pana in momentul evacuarii. De asemenea, toti se vor apara impotriva oricaror bande de jefuitori vagabonzi. Intr-o asemenea eventualitate, locuitorii fermelor izolate vor fi evacuati in comunitati germane compacte. Registrele parohiilor vor fi ingropate cat se poate de repede. La cererea mea, primul ministru a dat instructiuni prefectilor sa asigure imediat si neconditionat protectia minoritatii germane impotriva unor acte de violenta din partea romanilor. In acelasi timp, un general pe care Heyden-Rynsch il cunoaste a dat ordin prin intermediul Marelui Stat Major si al Sigurantei romane ca pe langa cei doi Gauleiteri germani sa fie numiti doi functionari romani imputerniciti sa solicite prompt masuri de protectie, acolo unde va fi cazul.”

Ministrul german de la Bucuresti era un idealist. Nu stia ca GPU devenise NKVD. Nu stia ca in teritoriile asupra careia invazia sta sa se declanseze situatia era pe pragul de a fi scapata definitiv de sub orice control si ca toate recomandarile lui, de altfel bine intentionate, nu mai aveau sanse prea multe sa ajunga la destinatie. Ca sa se stie acoperit, Fabricius a transmis instructiunile respective si la Ministerul de Externe german, la ora 18.30. Telegrama a ajuns la Berlin a doua zi, 29 iunie 1940, la ora 8.30. Pana in acel moment si nici mai tarziu, asupra gospodariilor germane din Basarabia de Sud si din Bucovina de Nord nu s-au inregistrat atacuri ale unor bande de raufacatori. Nu s-au inregistrat nici acte de violenta din partea romanilor, ingrijorati de propria lor situatie. Jaful generalizat asupra acestor gospodarii a fost declansat chiar de trupele sovietice invadatoare. In virtutea imprejurarilor, tocmai Gauleiterii amintiti si ceilalti sefi ai comunitatilor germane din cele doua provincii desfasurasera activitati anticomuniste notabile si ei au fost printre primii care s-au refugiat in Vechiul Regat, iar de acolo dincolo de Carpati, printre conationalii lor din Ardeal. Pe de alta parte, in Basarabia si Bucovina de Nord, autoritatile romanesti incetaser sa mai functioneze si era indoielnic ca ar mai fi fost in masura sa-si acorde protectie lor insile. Si cu atat mai putin minoritatii germane.

In seara aceleiasi zile de 28 iunie 1940, si mai tarziu, au ajuns la Berlin primele apeluri de ajutor din partea germanilor din Tarutino. In ciuda promisiunii solemne ca vor respecta

avutul si drepturile minoritatii germane din Basarabia si Bucovina de Nord, chiar din primele ore ale instalarii regimului de ocupatie, sovietici au excelat prin jafuri, prin teroare si prin abuz. Intrucat semnalele de alarma priveau cu prioritate ordinea economica a existentei, Hitler a ordonat sa se deplaseze la fata locului un expert economic german. In telegrama, numele lui Hermann Neubacher era indicat in mod expres. In anii '50, istoricul Andreas Hillgruber va fi convins ca Neubacher insusi ar fi revendicat misiunea indicata de la Berlin. Si in ultima ora a zilei diplomatul german a cerut autoritatilor romanesti sa-i inlesneasca trecerea Prutului in Basarabia, pe la Galati. In zorii zilei de 29 iunie chiar s-a deplasat spre marele port dunarean, dar, in aceeasi zi, rusii ocupasera Renii si diligentele romanesti nu mai erau functionale. Spre a trece in Basarabia, de acum inainte, Neubacher avea nevoie si de o autorizatie ruseasca, pe care nu a primit-o, nici atunci si nici mai tarziu.

La 1 iulie 1940, revenit la Bucuresti, diplomatul german i-a solicitat o audienta Regelui Carol al II-lea si a fost primit la Palat in jurul orei 18.00. „... L-am primit pe Neubacher – nota Suveranul in jurnalul sau intim -, care este insarcinat sa treaca in Basarabia, ca sa se ocupe de populatia de origine germana de acolo, dar care n-a primit autorizatia de la Soviete. I-am expus situatia, ca si celorlalti nemti, aratand ca in joc era cinstea tarii si interesul primordial al Germaniei de a frana acest avant al Rusiei. Mi-a raspuns ca este de acord si ca trebuie sa speram in viitor. A fost impresionat cand i-am spus ca (sic!) convingerea mea este ca Rusia nu se va opri aici si ca scopul lor este de a pune mana pe petrol.” In seara aceleiasi zile, Carol al II-lea l-a convocat si pe Wilhelm Fabricius la Palatul Regal, sa-i comunice ca Romania renuntase la garantiile franco-britanice si dorea o apropiere pe toate planurile de Reich. Insa ministrul Germaniei nu i-a putut oferi nici un fel de asigurari, cu exceptia aceleia ca va transmite augustinul mesaj la Berlin. Si s-a tinut de cuvint. Dupa miezul noptii, la ora 1.20, Fabricius a telegrafiat Ministerului de Externe german si doleanza Regelui Romaniei, si opinia sa personala relativa la o eventuala concordie politica cu Romania: „... Exista posibilitatea sa se gaseasca o formulare potrivita, care sa nu ofenseze Rusia.” Iar spre amiaza zilei, Neubacher l-a acrosat telefonic de la Galati, unde descinsese din nou, cu rugamintea sa telegrafieze Berlinului urmatorul mesaj: „Rusii au declarat ca Dunarea, intre Reni si ramificatia canalului Sulina, nu este internationala si, de aceea, ei au inchis-o.” Bineinteles, nici de data aceasta Neubacher nu izbutise sa ajunga printre etnicii germani din Basarabia de Sud. Vasul Bourg, sub pavilion german, incercand sa acosteze in portul Reni, a fost atacat cu rafale de mitraliera de rusi. Ramane de stiut daca Neubacher se afla sa nu la bordul acestei nave nefericite.

Din motive intemeiate, germanii din Reich erau din ce in ce mai ingrijorati de soarta conationalilor lor din Basarabia si Bucovina de Nord. Klaus Schickert, atasatul de presa al Legatiei germane din Bucuresti, constata ca „schimbul de informatii de presa dintre reprezentantii Legatiei germane si cei ai Legatiei sovietice din Capitala a fost sistat in urma unei dispozitii primite de aceasta din urma de la Moscova”. Rusii nu mai doreau sa rasufle ceva, orice ar fi fost, din spatiul in care calcasa cizma soldatului lor. Din teritoriile invadate, mai parveneau unele vesti mai ales prin acei Volksdeutsche care izbuteau sa ajunga in Bucovina de Sud si, din spatiul basarabean, la apus de Prut. Nu erau vesti

confortabile.

La 23 iulie 1940, în sfârșit, au început tratativele dintre Moscova și Berlin pentru repatrierea germanilor din provinciile cedate de România Uniunii Sovietice. La 6 august 1940, ora 14.30, agenția de presă germană Transocean anunță că discuțiile erau în plină desfășurare. Tratatul referitor la această operațiune s-a semnat la 5 septembrie 1940. Între timp, se instalase în România directorul ministerial Friedrich K. Albrecht, delegat al Ministerului Comunicărilor Reichului, spre a organiza transportul acelor Volksdeutsche în patrie, o patrie care nu mai era a lor, ci a strămoșilor lor. La 8 august 1940, Direcția Presei din Ministerul român al Propagandei se adresa Prefecturii Poliției Capitalei: „Dl Georg Streiter, ziarist german, corespondent al ziarului Berliner Börsenzeitung, urmează să plece în Basarabia și Bucovina de Nord, într-o misiune care i-a fost încredințată și pentru îndeplinirea căreia în cele mai bune condițiuni acest departament trebuie să vegheze.” Putea ieși și intra în țară prin orice punct de trecere a frontierei. Evident, Georg Streiter era însărcinat și cu alte misiuni decât aceea de a realiza o simplă investigație gazetărească. Sovieticii, probabil în urma unei solicitări directe de la Berlin, nu i-au mai închis drumul. A revenit la București la 4 septembrie 1940, cu o zi înainte de semnarea tratatului amintit, solicitând imediat o nouă viza de ieșire din țară, cu dreptul de reîntoarcere. Va pleca la Berlin abia la 11 septembrie 1940, prin Aeroportul Baneasa. La data aceea, Regele Carol al II-lea își căuta un refugiu în Europa Occidentală, imberbul Mihai, fiul său, era noul rege, iar generalul Ion Antonescu devenise conducător al statului.

(Toate datele expuse în acest serial provin din arhivele fostei Sigurante și ale fostei Securități a statului. În completare, am folosit date din arhivele militare.)

Mihai Pelin